

nil. słuchowisko

Będzin. Niewielkie miasto na zachodnim krańcu Małopolski, tuż przed granicą zaboru. Miasto żydowskie. Mniejszość chrześcijańska to zaledwie dwadzieścia procent mieszkańców, w skład Rady Miasta wchodzi wyłącznie Żydzi. Ulice tętnią życiem, rozwija się przemysł, politycy łączą się w partie polityczne, a młodzież w niezliczone organizacje. Rozkwita kultura jidysz.

Będzin. Niewielkie miasto na wschodzie aglomeracji śląskiej, tuż przed granicą województwa. Miasto polskie. Żydowska większość została wymordowana w czasie okupacji, a powojenne władze skutecznie zatarty resztę śladów żydowskiej obecności. Polską historię miasta tworzą opowieści o królewskim grodzie położonym u podnóża średniowiecznego zamku.

Nie tylko Niemcy przyczynili się do spolszczenia Będzina. Już wiele lat przed wojną zmierzające do tego działania i decyzje przybierają postać precyzyjnych gestów politycznych. Ten sam rodzaj działań władze PRL podejmą po wyzwoleniu w latach 1945-1968. Jednak te wcześniejsze są znacznie bardziej skomplikowane, toczą się bowiem w obecności większości żydowskiej w mieście.

Słuchowisko jest próbą prześledzenia strategii, jakie polski obóz polityczny obiera w celu wytworzenia białego, polskiego Będzina. Od obchodzonych w 1958 roku uroczystości 600-lecia miasta, przez poszerzanie granic powiatu w celu manipulacji statystykami wyborczymi, po regulowanie nurtu Czarnej Przemszy i planowanie ciągów komunikacyjnych miasta. Próbujemy krok po kroku pokazać, jak powstała biała, współczesna Polska, jak konsekwentnie stapiano pojęcia etniczności, narodu i państwa.

Plany dźwiękowe

Słuchowisko realizowane jest za pomocą czterech równoległych planów dźwiękowych:

- *narracji* stanowiącej główny nośnik treści dla słuchowiska;
- *dźwięków źródłowych*, czyli nagrań odtwarzanych przez narratora, w skład których wchodzi zarówno autentyczne nagrania osób, piosenek i dźwięków związanych merytorycznie z narracją, jak również nagrania tekstów źródłowych (np. druków lub ulotek) zrealizowane wspólnie specjalnie na potrzeby słuchowiska;
- *części woklanej* realizowanej zarówno za pomocą piosenek, jak i bliższych aktorstwu partii wokalnych;
- *muzyki*, której duża część to noise, nagrania terenowe oraz muzyka konkretna.

Wątki tematyczne

Główna oś narracji budowana jest wokół dwóch wątków tematycznych:

- *strategii deterytorializacji mniejszości*, czyli takich praktyk, dzięki którym dokonuje się przesunięć w przestrzeni miasta, by zmarginalizować udział Żydów w życiu społecznym oraz odebrać im poczucie bycia „u siebie”;
- *strategii polityczno-prawnych* wyznaczających granice polskości przez szereg regulacji życia społecznego, politycznego i gospodarczego, dzięki którym możliwe jest podtrzymywanie podziału na Polaków i Żydów, na gospodarzy i tych, którzy są w Polsce jedynie przygodnie, na prawach gości.

Punktem wyjścia dla obu wątków jest przyłączenie okolicznych wsi do terytorium Będzina w roku 1931. Ten prosty zabieg polityczny miał swój konkretny cel: zmianę statystyk demograficznych w obrębie miasta (okoliczne wsie zamieszkałe były — ze względów prawnych — jedynie przez ludność chrześcijańską). W konsekwencji gest ten miał rozrzedzić odsetek mieszkańców żydowskich w mieście, doprowadzić do zmian w podziale gminy na okręgi wyborcze, a tym samym rozdział mandatów w Radzie Miasta.

Po tym zdarzeniu można również zacząć mówić o „dzielnicy żydowskiej”. Wcześniej Będzin był „miastem żydowskim”, jednak po przyłączeniu okolicznych wsi, stara część miasta stała się zaledwie *jedną z dzielnic* miasta.

Poza główną ośią narracji, treść słuchowiska realizuje się za pomocą dwóch pobocznych wątków tematycznych obecnych na wszystkich czterech planach dźwiękowych. Są to:

- skala zubożenia Polski na skutek wyniszczenia mniejszości etnicznych w Polsce w trakcie i po II Wojnie Światowej;
- poszukiwanie emocjonalnego ekwiwalentu doświadczanej przez mniejszość żydowską przemocy (bez pokuszenia o próbę doświadczenia lub zrozumienia opisywanych zjawisk).

Pierwszy z powyższych wątków przejawia się np. w różnicy rozumienia pojęcia języka obcego przed wojną i dziś. W Polsce przedwojennej poza językami obcymi funkcjonowały jeszcze języki sąsiadów — ukraiński, niemiecki, jidisz, śląski, białoruski itp. Dziś sytuacja ta znana jest jedynie na terenach pogranicza, a dla pozostałej części kraju każdy język niepolski jest językiem obcym — takim, którego uczymy się od nauczycieli, na lekcjach, z podręczników.